

Utvandringens effekter för Polen

RECENSION De flesta studier av internationell migration behandlar antingen vilka effekter den har för det land migranterna kommer till eller vilka effekter den har för migranterna själva. Detta gäller forskningen inom nationalekonomi men också den inom andra discipliner. Där emot är studier av vilka effekter migrationen har för utvandringslandet mindre vanliga, både vad gäller hur det går för dem som återvänder och inte minst hur det går för dem som är kvarvarande i utvandringslandet. Det är därför mycket glädjande att det har kommit en bok om effekterna för ett utvandringsland, nämligen Polen: *The Impact of Migration on Poland: EU Mobility and Social Change* av Anne White, Izabela Grabowska, Pawel Kaczmarczyk och Krystyna Slany. Boken består av elva kapitel författade i olika kombinationer av de fyra författare som tillsammans svarar för boken. Anne White (från UCL) är ensamförfattare till sex av de elva kapitlen och medverkande i två av de andra.

Polen är ett viktigt och intressant exempel på ett land med en lång migrationshistoria. Redan på 1800-talet var utvandringen mycket omfattande från Polen, som då inte var ett självständigt land utan delat på tre länder. Det förekom dels en mycket omfattande utvandring till USA, dels också migration till Europa som till betydande del var säsongsmigration (bl a till Danmark¹ och Sverige, om än i mindre omfatt-

ning än till Tyskland). I samband med första världskriget och också under åren närmast efter dess slut förekom stora folkomflyttningar relaterade till ändrade landsgränser. Polen blev på nytt ett självständigt land. Migrationen var också omfattande under mellankrigstiden samt under andra världskriget och åren närmast därefter. Under perioden med kommuniststyre var migrationen mindre, då det var svårt att få tillstånd att lämna landet. Flyktingar lämnade dock Polen under denna period, bl a judiska flyktingar år 1968 och många under undantagstillståndet under 1980-talet. Efter 1989 och kommunistregimens fall började migrationen av arbetskraft till Västeuropa ta fart, både mer långvarig sådan, som den till Storbritannien, och för säsongarbete, som den till Tyskland. Migrationen blev betydligt mer omfattande efter att Polen i maj 2004 blivit medlem av EU. I olika steg blev det möjligt från 2004 att utan krav på arbetstillstånd arbeta och bo i de tidigare 15 EU-länderna. Till Sverige, Irland och Storbritannien blev det möjligt att flytta för arbete utan arbetstillstånd redan 2004, medan det för de andra EU-länderna dröjde längre. EU-15-länderna kunde besluta om en övergångsperiod på upp till sju år. Migrationen från Polen blev mycket omfattande, inte minst till Storbritannien, men också till flera andra EU-länder. Många flyttade till länder som tidigare knappast hade haft någon migration från Polen, som Irland, Norge och Island (de sistnämnda båda länderna omfattades av den fria migrationen genom att vara medlemmar av EES).

Polen har haft en snabb ekonomisk utveckling under det senaste decenniet, men löner och inkomster är fortfarande

Anne White, Izabela Grabowska, Pawel Kaczmarczyk och Krystyna Slany: *The Impact of Migration on Poland: EU Mobility and Social Change*, UCL Press, 2019, 276 sidor, ISBN 978-1-787-35071-7.

¹ Se Nellemann (1981) för säsongsmigrationen till Danmark och hur polska lantarbetare blev kvar i Danmark 1914 efter att de områden som de kommit från hade blivit ett slagfält mellan ryska och tyska trupper. De etablerade sig under krigsåren i Danmark och blev kvar där också efter kriget.

betydligt lägre än i Väst- och Nordeuropa. Migrationsfrågorna är som tidigare mycket aktuella i den politiska debatten i Polen. De frågor som rönt mycket uppmärksamhet i Polen under senare år är Brexit, arbetskraftsinvandringen från Ukraina och flyktingfrågan.

Brexit kan komma att påverka möjligheterna att flytta från Polen till Storbritannien. Redan folkomröstningen om Brexit påverkade migrationen. Färre flyttar till Storbritannien från Polen än tidigare och fler återvänder till Polen – nettomigrationen till Storbritannien från EU8-länderna (de åtta länder i Central- och Östeuropa som blev medlemmar av EU 2004) har blivit negativ. Effekterna kan bli än större efter Brexit.

Den stora migrationen från Polen har bidragit till att det råder efterfrågeöverskott på vissa delar av den polska arbetsmarknaden. Många har kommit från Ukraina till dessa delar av den polska arbetsmarknaden, ofta på korttidskontrakt. Totalt beräknas antalet ukrainska arbetskraftsinvandrare som arbetar någon gång i Polen under ett år uppgå till ungefär en miljon.

Många flyktingar har kommit till Europa under de senaste åren, men få av dem har kommit till Polen. Trots att det är så få som har kommit, har det uppstått ett starkt politiskt motstånd mot de flyktingar som kommit och mot att flyktingar i fortsättningen antingen spontant eller genom ett fördelningssystem bestämt av EU ska kunna komma till Polen.

Vilka effekter har då migrationen haft för Polen? Den har haft effekter av flera olika slag, där de ekonomiska utgör en delmängd av dessa effekter. Men det finns också flera andra typer av effekter. Flera olika typer av effekter behandlas ingående i boken.

Vi ska börja med att se på de ekonomiska effekterna. Den kanske mest uppenbara är att migrationen bidrog till att dämpa den mycket höga arbetslösheten

som uppkom vid omvandlingen av Polen till en marknadsekonomi. Många som lämnade Polen var arbetslösa eller hade mycket osäkra anställningar. Den snabba ekonomiska tillväxten i Polen under senare år har dock troligen varit en än viktigare faktor för att minska arbetslösheten. Migrationen kan också genom att minska arbetsutbudet ha bidragit till den snabba utvecklingen av lönenivån i Polen. Remitteringar och överföring av medel i samband med återflyttning till Polen har bl a bidragit till upprustning av många bostäder, inte minst i de fattigare delarna av Polen och också till ökade konsumtionsmöjligheter för i Polen kvarboende familjemedlemmar.

En grupp av effekter som varit viktiga är de som påverkar familjerna. De kan påverkas på flera olika sätt. Ett sätt är genom att familjen blir delad; en eller två medlemmar av familjen flyttar medan de andra blir kvar i Polen. Det kan vara så att mannen eller hustrun flyttar och den andra parten blir kvar med barnen, eller att båda lämnar och mor- eller farföräldrar tar hand om barnen. I många fall går flytten gradvis. Någon i familjen flyttar först och de andra följer efter. Det är inte ovanligt att migrationen följs av en skilsmässa. Det är dock inte säkert att det är migrationen som orsakar skilsmässan. Det kan vara så att konflikter mellan makar förklarar både migration och skilsmässa. Det finns tydliga skillnader i skilsmässofrekvens beroende på var i landet paren har bott. De par som kommer från den östra delen av Polen, som är mer konservativt katolskt, skiljer sig i betydligt mindre omfattning än vad de par gör som kommer från västra Polen.

Det förekommer många kontakter av olika slag mellan dem som har flyttat och släkt och vänner i Polen. Många kommer på besök, och migranter besöker ofta Polen under helger och ferier (kostnaderna för att resa har minskat).

Det är vanligt att den äldre generationen som bor kvar i Polen går på utbildning för att lära sig engelska för att bättre klara besök i Storbritannien och kunna hålla kontakt med sina barnbarn. Kontakterna har också underlättats av tillkomsten av Skype och av att priserna för telefonsamtal har sjunkit mycket.

I flera kapitel i boken används begreppet *social remittances*, som väl närmast kan översättas med samhälleliga remitteringar. Med det menas att det sker en påverkan på samhället i Polen inte bara genom monetära remitteringar utan att också olika seder ”sänds hem till Polen” från det land personer flyttat till. Här har redan nämnts det ökade intresset för att lära sig engelska. Väl så intressant är att migrationen kan ha bidragit till förändrade familjerelationer och ökad jämställdhet mellan kvinnor och män. Här är det dock svårt att avgöra hur stor betydelse migrationen har haft, om det skett en påverkan från invandringslandet på andra sätt och om det skett en påverkan genom den ekonomiska utvecklingen. Det kan också ske en påverkan genom att de som kommer tillbaka till Polen har erfarenheter från andra sätt att organisera arbetet på arbetsplatser och genom att de startar egna företag baserat på de erfarenheter de har fått i Storbritannien. Det framförs också i boken att möjligheterna till migration till utlandet kan ha förstärkt benägenheten att migrera också inom landet för att få bättre arbeten och högre löner.

Många som är födda i Polen är alltså bosatta i Storbritannien. En fråga är om migranterna bildar ett polskt samhälle i utlandet.² Svaret på den frågan är att det till viss del är så, men att den inte omfattar alla som kommit från Polen.

Det växer fram olika polska institutioner och verksamheter som affärer som tillhandahåller produkter från Polen (inte minst livsmedel), restauranger med polska maträtter och olika typer av föreningar. Inte minst är den katolska kyrkans närvaro viktig. Alla delar av det polska samhället är inte lika viktiga för alla. Många etablerar efterhand andra kontakter som gör att de i mindre utsträckning blir en del av det polska samhället i Storbritannien (eller mer korrekt något av de polska samhällena). Det gäller inte minst många av dem med högre utbildning som efterhand får arbeten som bättre motsvarar deras utbildning och får kollegor, arbetskamrater och grannar som inte är från Polen.

I ett av de avslutande kapitlen behandlas invandringen till Polen, ett land som traditionellt inte varit ett invandringsland. Nu kommer många arbetskraftsinvandrare från Ukraina till Polen.³ De kommer än så länge inte för långvariga arbetsuppehåll i Polen. De får inte arbetstillstånd som möjliggör sådana arbeten, utan de kommer för säsongarbeten och andra typer av kortvariga arbeten. Därför blir få migranter från Ukraina registrerade som varaktigt bosatta i Polen. De ukrainska arbetarna blir accepterade i Polen och möter inte samma motstånd som de få flyktingar som kommit de senaste åren.⁴

Boken innehåller mycket av intresse som kan vara av värde också för studier av migrationens effekter för andra utvandringsländer. Hur påverkas t ex andra länder i Central- och Östeuropa av migrationen? Av speciellt intresse är att fortsatt undersöka om och i så fall hur migrationen påverkar utvandringslandet på andra sätt än de som traditionellt

² Se mer om det polska samhället i Storbritannien i Burrell (2016).

³ För mer om den ukrainska invandringen till Polen, se Chmielewska m fl (2017) och Górnay (2017).

⁴ Under tidigare decennier kom ett antal flyktingar från Tjetjenien till Polen. De möttes inte av samma motstånd som flyktingar för närvarande möter i Polen.

har undersökts av migrationsforskare, t ex politiska effekter.⁵

Eskil Wadensjö

Professor emeritus, Institutet för social forskning, Stockholms universitet

REFERENSER

Burrell, K (2016) (red), *Polish Migration to the UK in the "New" European Union: After 2004*, Ashgate, Farnham.

Chmielewska, I, G Dobroczycki och J Puzyn-

kiewicz (2017), "A New Wave of Ukrainian Migration to Poland", *Central European Financial Observer*, 19 januari 2017.

Górny, A (2017), "All Circular but Different: Variation in Patterns of Ukraine-to-Poland Migration", *Population Space Place*, vol 23, e2074.

Karadja, M och E Prawitz (2018), "Emigrationen till Amerika och den svenska arbetarrörelsen", *Ekonomisk Debatt*, årg 46, nr 8, s 19–29.

Nellemann, G (1981), *Polske landarbejdere i Danmark og deres efterkommere*, Nationalmuseets forlag, Köpenhamn.

⁵ Se Karadja och Prawitz (2018) för en undersökning av politiska effekter i Sverige av utvandringen till USA.